

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

مرکز تهران جنوب

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته : الهیات - فقه و مبانی حقوق

گروه علمی فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه :

مبنای مشروعیت بازتوزیع مازاد صندوق تکافل در فقه و حقوق

استاد راهنما :

دکتر محمدحسن شبانی فر

استاد مشاور :

دکتر حجت الله عبدالملکی

نویسنده :

عباس جلیلی

تابستان 93

تقدیم به :

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال افتخار و امتنان تقدیم می نمایم به:

* محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم به خاطر همه ی تلاشهای محبت آمیزی که در دوران مختلف

زندگی ام انجام داده اند و بامهربانی چگونه زیستن را به من آموخته اند.

* به استادان فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرا یاری نمودند .

* به آنان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه ی راهم بود.

" بارالها به من کمک کن تا بتوانم ادای دین کنم و به خواسته ی آنان جامه ی عمل بپوشانم .

پروردگارا حسن عاقبت ، سلامت و سعادت را برای آنان مقدر نما"

تقدیر و تشکر

«من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»

با سپاس از سه وجود مقدس :

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم ...

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم ...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند ...

پدرانمان

مادرانمان

اساتیدمان

با تشکر و سپاس از استاد فرزانه و پر مایه ام جناب آقای دکتر محمد حسن شیبانی فر، که از محضر پر فیض تدریستان، بهره ها برده ام.

با امتنان بیکران از مساعدت های جناب آقای دکتر حجت الله عبدالملکی که مرا از دانش و تجربه های ارزنده خویش بهره مند ساخته اند.

با تقدیر و درود فراوان خدمت خانواده دلسوز و فداکارم که پیوسته جرعه نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آنها بوده ام و همواره چراغ وجودشان روشنگر راه من در سختی ها و مشکلات بوده است.

چکیده

نهاد بیمه به جهت افزایش امنیت ذهنی و اطمینان خاطر و نیز توزیع عادلانه اثرات سوء مخاطره ها، نقش مهمی در بهسازی بستر اقتصادی جامعه فراهم می نماید. اما دیگر کشورهای مسلمان (اهل سنت) از زمان تزریق این صنعت به اقتصاد اسلامی، با مردود اعلام کردن بیمه های متعارف، برای جایگزینی بیمه تلاش زیادی کردند آنها این مسئله را در کنفرانسهای مختلف مورد ارزیابی قرار داده و الگوی تکافل را پیشنهاد دادند.

امروزه تکافل به عنوان یکی از الگوهای پرکاربرد در بیمه، مورد توجه اندیشمندان حوزه اسلامی و نیز فعالان بازارهای مالی - به خصوص بازار محصولات بیمه ای - در کشورهای مختلف جهان است.

صنعت تکافل از یک سو به جهت تطابق با فقه عامه (اهل سنت) و از سوی دیگر به عنوان جزئی از نظام مالی رو به رشد اسلامی، با سرعت بالایی در حال رشد و گسترش است؛ تا جایی که علاوه بر کشورهای اسلامی (اهل سنت نشین) کشورهای دیگری از جمله کشورهای اروپایی و آمریکایی نیز شاهد تاسیس شرکت های متعدد عرضه کننده محصولات تکافل هستند. به همین سبب بررسی نظری و کاربردی این الگو در سالهای اخیر اهمیت زیادی یافته و موضوع آن کمتر در محافل علمی مورد بحث و ارزیابی قرار گرفته است. از مهمترین ویژگی های الگوی تکافل، تطابق آن با هر دو دیدگاه فقهی امامیه (شیعی) و عامه (سنی) است. مهمترین عاملی که باعث گرایش هر چه بیشتر مردم کشورهای مختلف به فعالیت در بیمه تکافل شده و به دنبال آن پیشرفت اقتصادی آن جامعه را به همراه داشته، مشارکت مردم هم به عنوان بیمه گذار و هم به عنوان بیمه گر بوده است که صندوق تکافل را تشکیل می دهند که علاوه بر دستیابی به چنین هدفی، بیمه گذاران در سود حاصل از فعالیت ها و سرمایه گذاریهای سودآور صندوق تکافل شریک می شوند. مسئله اصلی این پژوهش، بررسی مجاز بودن مشروعیت مازاد و مبنای مشروعیت فقهی و حقوقی آن می باشد.

روش تحقیقی ما در این پژوهش اسنادی کتابخانه ای می باشد که با استنادات و مطالعات انجام گرفته سعی بر تحلیل این موضوع داریم که سودی که از فعالیت های بیمه ای نصیب مشارکت کنندگان در این بیمه می شود بر اساس گنجاندن بیمه تکافل در قالب هبه معوضه و همچنین ماده 10 قانون مدنی، چنین مازادی در دیدگاه فقه امامیه و حقوق جمهوری اسلامی ایران دارای مبنایی شرعی می باشد.

واژگان کلیدی: الگوی تکافل - صندوق تکافل - مازاد صندوق تکافل - متکافلین - هبه معوض - ماده 10 قانون مدنی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات تحقیق

1	1-1 مقدمه	
2	2-1 تعریف مسئله	
4	3-1 سابقه تحقیق	
7	4-1 ضرورت انجام تحقیق	
8	5-1 فرضیه ها	
8	6-1 هدف ها	
8	1-6-1 اهداف کلی	
8	2-6-1 اهداف جزئی	
9	7-1 کاربردهای متصور از تحقیق	
9	8-1 مراجع استفاده کننده از تحقیق	
9	9-1 روش انجام تحقیق	
10	10-1 قلمرو تحقیق	

فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق

12	1-2 مقدمه	
13	2-2 تعاریف، مفاهیم	
13	1-2-2 تعاریف	
13	1-1-2-2 تعریف مشروعیت	
14	2-1-2-2 تعریف تکافل	
17	2-2-2 مفاهیم	
17	1-2-2-2 مفهوم مشروعیت	
19	2-2-2-2 مفهوم تکافل	
23	3-2 مبانی و پیشینه	
23	1-3-2 مبانی	
31	2-3-2 پیشینه نظام جامع تکافل	
32	1-2-3-2 تکافل اقتصادی اسلام	
34	2-2-3-2 اهداف و آثار نظام تکافل اقتصاد اسلامی	
35	3-2-3-2 پیشینه تکافل در تاریخ اسلام	
38	4-2-3-2 بیمه تکافل در دوران معاصر	
42	4-2-3-2 مباحث فقهی در تکافل و مباحث حقوقی در ساختار اجرایی	

43	1-4-2 مباحث فقهی
43	2-4-2 مروری بر بیمه های بازرگانی متعارف در فقه امامیه
43	3-4-2 بیمه های بازرگانی متعارف در تطبیق با عقود شرعی
44	4-4-2 قرارداد بیمه و عقد مضاربه
44	5-4-2 قرارداد بیمه و عقد ضمان
44	6-4-2 قرارداد بیمه و صلح
45	7-4-2 قرارداد بیمه و هبه معوضه
45	8-4-2 قرارداد بیمه و عقد موالات
45	9-4-2 بیمه های بازرگانی متعارف در تطبیق با نهادهای حقوقی صدر اسلام
46	10-4-2 نظام عواقل و عقد بیمه
46	11-4-2 عقد بیمه و ضمان خطر الطریق
46	12-4-2 بیمه های بازرگانی متعارف به عنوان عقود جدید و مشروع
47	5-2 انواع الگوهای فقهی بکار گرفته شده در صنعت تکافل
47	1-5-2 الگوی تکافل مبتنی بر عقد مضاربه
48	2-5-2 الگوی تکافل مبتنی بر عقد وکالت
49	3-5-2 الگوی ترکیبی تکافل مبتنی بر عقود مضاربه - وکالت
51	4-5-2 الگوی تکافل مبتنی بر وقف
51	5-5-2 الگوی تکافل مبتنی بر تبرع (تکافل غیر انتفاعی)
52	6-5-2 مبنای تکافل در فقه عامه (اهل سنت)
62	7-5-2 الگوی تکافل در فقه امامیه
62	8-5-2 مبنای مشروعیت تکافل در فقه امامیه
63	9-5-2 الگوهای پیشنهادی تکافل در فقه شیعه
63	1-9-5-2 الگوی تکافل بر اساس پیشنهاد آیت الله سید عبدالهادی شاهرودی
66	2-9-5-2 الگوی تکافل بر اساس پیشنهاد آیت الله دکتر حسن آقا نظری
68	6-2 مباحث حقوقی و اجرایی تکافل
69	1-6-2 شرایط تاسیس شرکت تکافل
70	2-6-2 قوانین حقوقی مربوط به تاسیس شرکت تکافل
71	3-6-2 الزامات تاسیس شرکت تکافل
73	4-6-2 عوامل لغو امتیاز شرکت تکافل
75	5-6-2 ثبت شرکت توسط اداره کل تکافل
75	6-6-2 درخواست کتبی بیمه گر تکافل
75	7-6-2 بررسی شرایط اساسی ثبت شرکت تکافلی

76	8-6-2 ارجاع مدیرکل تکافل به وزیر مربوط
77	9-6-2 لزوم دارا بودن شروط فرعی ثبت شرکت تکافلی
77	10-6-2 مرحله پذیره نویسی
78	11-6-2 ایجاد صندوق تکافل
78	12-6-2 شرایط دارایی صندوق تکافل

فصل سوم: روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

81	1-3 مقدمه
81	2-3 روش تحقیق
82	3-3 گردآوری اطلاعات
84	4-3 روش های گردآوری اطلاعات پژوهش
84	5-3 روش کتابخانه ای
85	6-3 انواع سند مورد استفاده پژوهش
86	1-6-3 کتاب
86	2-6-3 میکروفیلم و میکروفیش
86	3-6-3 نرم افزارهای رایانه ای و سایت های اینترنتی
87	4-6-3 اسناد اصل
87	5-6-3 اسناد دولتی
88	6-6-3 نشریه های رسمی دولت
89	7-6-3 اسناد شخصی و خصوصی
90	8-6-3 مطبوعات
90	9-6-3 آمارنامه ها
91	10-6-3 اسناد صوتی و تصویری
92	7-3 جامعه آماری

فصل چهارم: یافته های تحقیق

94	1-4 مقدمه
95	2-4 ویژگی های تکافل
95	3-4 محصولات تکافل
96	4-4 ارکان تکافل
100	5-4 بازتوزیع مازاد صندوق تکافل
102	6-4 دیدگاه مخافان مشروعیت مازاد
104	7-4 بیمه تکافل در قالب عقد هبه معوضه
107	8-4 بیمه تکافل در قالب عقد صلح

109	1-8-4 تعریف لغوی و اصطلاحی صلح
111	2-8-4 شمولیت عقد صلح
112	3-8-4 موضوع عقد صلح
115	9-4 بیمه تکافل در قالب یک عقد جدید بر اساس اراده طرفین
117	1-9-4 اراده
118	2-9-4 اصل حاکمیت اراده
124	10-4 مبنای حقوقی مشروعیت مازاد صندوق تکافل
فصل پنجم : جمع بندی، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات		
135	1-5 مقدمه
136	2-5 جمع بندی
140	3-5 نتیجه گیری
142	4-5 محدودیت های پژوهش
143	5-5 پیشنهادات
147	منابع

فصل اول :

کلیات تحقیق

(شامل طرح تحقیق)

1-1 مقدمه

رهنمود مقام معظم رهبری مدظله العالی در نامگذاری دهه چهارم انقلاب اسلامی با عنوان دهه پیشرفت و عدالت، آغاز مرحله جدیدی در پویایی ایران اسلامی به سمت الگوی مطلوب اقتصادی است؛ الگویی که ثمره آن سعادت و رفاه دنیوی و اخروی انسان در ابعاد مادی و معنوی خواهد بود. نهاد بیمه به جهت افزایش امنیت ذهنی و اطمینان خاطر و نیز توزیع عادلانه اثرات سوء مخاطره ها، نقش مهمی در بهسازی بستر اقتصادی جامعه فراهم می نماید. این نهاد با کاهش زیان های ناشی از انواع خطرات متداول در عرصه های مختلف زندگی و کاهش فقر جبری ناشی از خسارت های غیر قابل پیش بینی، نقش مهمی در تحقق عدالت اقتصادی ایفا می نماید. همچنین جایگاه این نهاد در تامین بخشی از منابع مالی مورد نیاز برای سرمایه گذاری، افزایش تولید و اشتغال پایدار، موجب اهمیت آن در تحقق پیشرفت اقتصادی می گردد. به همین جهت نهاد بیمه از اجزاء بی بدیل در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت محسوب می شود.

بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران - به عنوان متولی صنعت بیمه در کشور - ماموریت دارد زمینه مناسب را جهت توسعه و ارتقاء کمی و کیفی عملکرد این صنعت فراهم آورد. بدین لحاظ و به جهت راهبرد کلان کشور در پیشرفت دانش بنیان اقتصاد ملی، پژوهشکده بیمه (وابسته به بیمه مرکزی) با هدف تامین نیازمندی علمی و توسعه زیرساختهای نرم افزاری صنعت بیمه کشور فعالیت می نماید. انتشار کتب و نشریات علمی - پژوهشی، تخصصی و اطلاع رسانی و مدیریت مطالعات و پژوهش های تخصصی در حوزه بیمه، از ماموریت های اصلی این پژوهشکده، در راستای هدف

مذکور است. امید است این اقدامات عاملی موثر در بهبود وضعیت و جایگاه این نهاد در کشور، تا تحقق وضعیت مطلوب آن در چارچوب الگوی بومی - اسلامی باشد.

پژوهش حاضر علاوه بر معرفی بیمه اسلامی تکافل و سازوکارهای آن، اثری علمی در معرفی یکی از مباحث پیرامونی بیمه تکافل، یعنی مشروعیت بازتوزیع مازاد صندوق تکافل است. صنعت تکافل در پاسخ به نیازهای فقهی مسلمانان اهل سنت معرفی و اجرا شده است، لکن نکات و ویژگی های مثبتی در آن وجود دارد که باعث جذابیت آن برای سایر مذاهب اسلامی و حتی بیمه گذاران غیرمسلمان شده است. این پژوهش به منظور ارتقاء دانش بیمه ای کشور و آشنایی علاقه مندان به الگوی تکافل و مباحث فقهی و حقوقی پیرامونی آن نگاشته شده است.

2-1- تعریف مساله و بیان سوال های اصلی تحقیق

در همه اقتصادهای پیشرفته، بیمه بخش بسیار مهمی محسوب می گردد. با معرفی بیمه به جامعه مسلمانان، این صنعت به سرعت مورد توجه علمای دین قرار گرفت، عقاید و آراء علما در مورد صنعت بیمه از دیدگاه شریعت تقسیم بندی و تفکیک گردید. بعد از مباحث و مجادلات زیاد، اجماعی بین فقها ایجاد گردید که هر چند ماهیت اهداف بیمه با اصول اسلامی در تضاد نیست، لیکن فرم کلی بیمه کنونی شامل عناصری چون بهره، نااطمینانی، ریسک و غیره می باشد که در اسلام از آن نهی شده است. فقهای مسلمان از زمان تزریق این صنعت به اقتصاد اسلامی برای جایگزینی بیمه تلاش زیادی کردند آنها این مسئله را در کنفرانسهای مختلف مورد ارزیابی قرار داده و الگوی تکافل را پیشنهاد دادند. نخستین شرکت بیمه تکافل در سال 1357(1978) در سودان و دومین شرکت در همان سال در عربستان سعودی تاسیس گردید. تکافل را می توان اینگونه تعریف کرد که تکافل

فعالیت بر اساس عقود اسلامی و دوری از هر گونه ریسک پذیری در سرمایه گذاری ها است، تکافل یک سیستم یکپارچه است و این بازار با مشارکت در ریسک ها فعالیت می کند. شیوه فعالیت بیمه تکافل به این ترتیب است که بر اساس یک سیستم مشارکتی، حمایتی تعدادی از افراد، ریسک زیان بالقوه مربوطه به یکدیگر را بین خود تسهیم می کنند و در صورت وقوع زیانی، شریکان زیان تحمیل شده بر فرد را از طریق پرداخت های انجام شده از سوی هر یک از آنها و نیز از طریق سودهای سرمایه گذاری آن پرداخت ها، سپس در پایان سال سود اضافی خالص در میان آنها توزیع می شود. با توجه به اینکه این نوع از بیمه توانسته در کشورهای اسلامی و حتی در کشورهای اروپایی نظیر آمریکا و سوئیس بسیاری از بازارهای بیمه ای را به خود اختصاص دهد و رشد چشمگیری داشته و همچنین بیمه تکافل مورد پذیرش فقه امامیه قرار گرفته بر این اساس نیاز است که بیمه تکافل در کشور ما هم بومی سازی گردد و اخیراً این بحث در صنعت بیمه کشور مورد بحث و بررسی فراوانی قرار گرفته و به چند دلیل مهم باید این بیمه در ایران آغاز بکار نماید و مسئله حائز اهمیت دیگر این است که حتی با توجه به سفرهایی که برخی از تاجران و سرمایه گذاران به کشورهای دیگر داشتند، همیشه به نبود بیمه تکافل در ایران خرده می گرفتند. این مسائل همگی دست به دست هم داده و باعث شد تا در بیمه مرکزی کشور، شورای فقهی بیمه آغاز بکار نماید تا نظرات فقهی و شرعی و حقوقی این موضوع را مورد بحث و تحلیل قرار دهند و بتوانند الگویی مناسب برای ارائه این نوع بیمه در کشور ارائه نمایند..

تکافل مبتنی بر اصل قرآنی تعاون و به معنی کمک متقابل و میان گروهی است و هر عضوی در حمایت از نیازمندان داخل گروه سهم دارد. در این نوع بیمه، بیمه گذاران با پرداخت حق بیمه به متصدیان امور بیمه ای (صندوق) علاوه بر اینکه امنیت خاطری که به جهت احتمال وقوع حوادثی با

هزینه ای سنگین رخ می دهد را شامل می شود در پایان چون این حق بیمه های دریافتی از بیمه گذاران در فعالیت های مشروع که دیگری که اسلام آنرا حلال دانسته به سرمایه گذاری گذارده می شود اگر سود و منفعتی عاید این شرکت شود این مازاد به بیمه گذاران به نسبت بین آنها تقسیم می شود. مهمترین مزیتی که این بیمه نسبت به سایر بیمه های رایج دارد ماهیت صندوق سرمایه گذاری آن است در صندوق تکافل بیمه گذاران نظارت مستمر و مداوم و کاملی بر نحوه اجرای کار توسط اعضای صندوق تکافل که همان بیمه گران می باشند دارند و همین سهم بودن مشتریان بیمه در سود فعالیت بیمه ای، این نوع بیمه را از سایر بیمه های متعارف متمایز می سازد و باعث جذب اکثریت مردمی به فعالیت بیمه تکافل می شود.

در این تحقیق سعی ما بر این است که علاوه بر معرفی بیمه تکافل مسئله ای که باعث می شود که مردم گرایش بیشتری به این نوع بیمه داشته باشند یعنی همان سودی که از فعالیت های بیمه ای نصیب مشارکت کنندگان در این بیمه می شود را مورد ارزیابی قرار داده و به این سوالات پاسخ دهیم که آیا چنین مازادی در دیدگاه فقه امامیه و حقوق جمهوری اسلامی ایران دارای مبنای شرعی می باشد یا خیر؟ اگر مجاز هست بر کدام مبنای شرعی و قانونی می باشد.

بر این اساس سوالاتی که در این مبحث مطرح می شود از این قرار است:

1- بر اساس فقه امامیه و مبنای حقوقی جمهوری اسلامی ایران آیا بازتوزیع مازاد صندوق تکافل بین متکافلین مجاز است؟

2- مبنای مشروعیت و یا علت عدم مشروعیت بازتوزیع مازاد صندوق تکافل بین متکافلین چیست؟

3-1 سابقه انجام تحقیق:

یکی از مولفه های مهم در امر تحقیق، پیشینه آن است و لازم است که محقق در مورد پیشینه تحقیق مطالعاتی را انجام دهد اما موضوعی که در این پایان نامه بر آن خواهیم شد مورد بررسی قرار دهیم به دلیل به روز بودن موضوع، تا کنون درباره این موضوع کتاب یا پایان نامه چاپ نشده است اما درباره خود بحث صندوق تکافل و الگوی کارآمدی آن مقالات و تحقیقاتی انجام شده که به نمونه هایی از آن اشاره خواهیم نمود :

- سهیل جعفر 2007 در کتابش با عنوان بیمه اسلامی: روندها، فرصت ها و آینده تکافل، بطور ناقص درباره برخی از الگوهای رایج تکافل بحث کرده است.

- لوئیس و همکارانش در سال 2007 در مقاله ای با عنوان «بیمه اسلامی، الگوهای کسب و کار، ایرادات شرعی و راهکارهای پیشنهادی» به چاپ رسانیدند. در این مقاله، سازوکار الگوهای عملیاتی تکافل از نظر فقه اهل سنت بررسی شده است.

- در پاکستان، وحید اختر 2009 در پایان نامه خود با عنوان «فرصت های بالقوه تکافل در پاکستان: الگوی تحول آفرین و عملیاتی»، با بررسی وضعیت بازار تکافل در دنیا و مقایسه آن با بیمه رایج به پیش بینی میزان موفقیت این صنعت در پاکستان پرداخته است. در بخشی از آن که تکافل و بیمه رایج را مقایسه کرده، درباره الگوهای رایج مورد استفاده شرکت های تکافل توضیحاتی داده است.

- محمدی مهر در سال 1385 در پایان نامه اش با عنوان «بررسی تطبیقی نظام بیمه و تامین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام»، به تبیین ماهیت و اهمیت تعاون و تکافل در جامعه پرداخته و سازوکارهای برخی از الگوهای شرکت تکافل را بصورت کلی آورده است.

- توحیدی نیا، (1386)، در مقاله ای تحت عنوان «تکافل و اهمیت توجه بیشتر به آن در ایران»، به ماهیت تکافل پرداخت و به این نتیجه می رسد که اگر چه بیمه های رایج در فقه امامیه شرعی است

و پرداختن به جنبه های نظری و کاربردی تکافل الزام شرعی ندارد اما برای بهره مند شدن از مزایا و موقعیت مناسب این نوع بیمه در کشورهای اسلامی لازم است تکافل مورد توجه جدی تر متولیان امر تحقیق و پژوهش و همچنین متولیان امور اجرایی قرار گیرد.

- عسگری و اسمعیلی گیوی 1387 در مقاله ای با عنوان «صنعت تکافل، ویژگی ها، فرصت ها و چالش های پیش رو» به تشریح سازوکارها و وضعیت فعلی شرکت های تکافل خانواده در جهان پرداخته و نتیجه گرفته اند که صنعت بیمه اسلامی با توجه به ویژگی های منحصر به فردش، به عنوان صنعتی پر سود به سرعت در حال رشد و فراگیر شدن است.

- اسمعیلی گیوی، مهدوی، کاوند، (1388) مقاله ای با عنوان «بررسی الگوهای تکافل مبتنی بر مضاربه از نظر سازوکارهای عملیاتی و فقهی (فقه امامیه)» بیان میدارد که با توجه به اینکه در این صندوق؛ مازاد بر ادعا و هزینه ها به افراد و تکافل شونندگان تعلق دارد، نسبت به بیمه های رایج به عدالت نزدیکتر است.

- همچنین عسگری و اسمعیلی گیوی 1388 مقاله دیگری با عنوان «تحلیل نظری مقایسه ای ساختار بیمه های عمر در نظام تکافلی اسلام و بیمه های متعارف» به مقایسه تکافل خانواده و بیمه عمر رایج از نظر منافع و محصولات ارائه شده آنها پرداخته اند.

همانطور که مشخص است، در این تحقیقات، سازوکار الگوهای مورد استفاده صندوق های تکافلی مورد بررسی قرار گرفته اما هیچکدام از آنها در بحث از وجود مازاد، مبنای شرعی و قانونی آنها مورد فحص و تحقیق قرار نداده اند. این تحقیق می خواهد این مسئله را مورد ارزیابی قرار دهد که همانطور که مشارکت کنندگان در صندوق تکافل که در سود و زیان این صندوق سهیم می باشند

در صورتیکه سودی عاید این صندوق شد مبنای شرعی و قانونی بازتوزیع مازاد بر چه اساسی می باشد و دیدگاه علماء را در این زمینه مورد بررسی قرار دهد.

1-4 ضرورت انجام تحقیق :

با توجه بحث برانگیز بودن مشروعیت بیمه در میان علمای مطرح شیعه و سنی و اینکه هر کدام از آنها دلایل و مستندات خود را ارائه کردند بسیاری از کشورهای اسلامی (اهل تسنن) استفاده از بیمه های متعارف را تحریم کردند به عنوان مثال در سال 1903 میلادی شیخ محمد عبده (از علمای مصر) اعلام کرد که قرارداد بیمه عمر شرعی نیست همچنین در سال 1972 میلادی شورای فتوای ملی مالزی اعلام نمود که بیمه و مخصوصاً بیمه عمر از نظر مبانی فقهی باطل است همینطور در نخستین اجلاس بین المللی اقتصاد اسلامی که در سال 1976 میلادی در مکه برگزار گردید بر تحریم بیمه مرسوم تاکید شد. همین اختلاف دیدگاه های باعث شد که دانشمندان و محققان علوم مرتبط با بیمه که از صبغه دینی برخوردار بودند به تکاپو افتاده و تلاش نمودند سازوکارهای بیمه ای جدیدی را معرفی نمایند که علاوه بر دارا بودن کارکردهای بیمه متعارف از ایراد های شرعی وارد شده به آن به دور باشد. به همین دلیل از چند دهه قبل مطالعه و تحقیق پیرامون سازوکارهای تکافل شروع شد و به این ترتیب نخستین شرکت تکافل در سودان در سال 1987 میلادی و سپس در همان سال در عربستان سعودی تشکیل شد. در سال 1993 دو شرکت تکافل در بوئنی و سال بعد از آن دو شرکت تکافل در اندونزی و در 1995 صندوق تکافل در سنگاپور تاسیس گردید در کویت هم نخستین صندوق تکافلی در سال 1998 تاسیس گردید و نخستین قانون مربوط به تکافل هم در سال 1984 میلادی در مالزی به تصویب رسید. و همانطور که اشاره شد با توجه به این مسئله که از نظر برخی از

فقهای شیعه هم فعالیت های تکافلی به عدالت نزدیک تر است و مورد پذیرش واقع گشته و فقط اهمیت مسئله برای اهل سنت نیست، لازم است که مسئله صندوق تکافل در ایران هم بومی سازی شود و به همین خاطر است که در بیمه مرکزی، شورایی بنام شورای فقهی بیمه تشکیل شده که تمامی جوانب شرعی و حقوقی صندوق تکافل را مورد ارزیابی قرار دهند تا ان شاء الله در سراسر کشور این نوع بیمه آغاز بکار نماید.

1-5 فرضیه ها :

با توجه به اینکه مسئله تحقیق مورد نظر، اکتشافی می باشد بر آن هستیم تا با انجام مطالعات و بررسی جوانب امر، پاسخ های مستدل برای سوالات تحقیق ارائه شود. در این تحقیق چهار فرضیه فرضیه فقهی و یک فرضیه حقوقی را مورد ارزیابی قرار می دهیم تا بتوانیم با در نظر گرفتن این فرضیات پاسخی مستدل به سوالات تحقیق ارائه نماییم.

فرضیه اول – مشروعیت مازاد در قالب هبه معوضه

تحلیل و بررسی مشروعیت مازاد در قالب عقد صلح

تحلیل و بررسی مشروعیت مازاد بر اساس توافق طرفین

فرضیه دوم – مشروعیت مازاد بر اساس ماده 10 قانون مدنی

1-6 هدف ها

1-6-1 هدف کلی :

رسیدن به یک مبنای فقهی و حقوقی جهت پرداخت و تقسیم سود صندوق تکافل به متکافلین

1-6-2 اهداف جزئی :

1- بررسی فرآیندهای عملیاتی در الگوی تکافل

3- بررسی مبنای مشروعیت بازتوزیع مازاد صندوق تکافل و دیدگاه های فقهی مرتبط

2- بررسی مبنای حقوقی مشروعیت توزیع مازاد صندوق تکافل بین متکافلین

4- بررسی مبنای حقوقی رابطه بین بیمه گذاران و صندوق

7-1 کاربردهای متصور از تحقیق

کاربردهایی که این تحقیق خواهد داشت : 1- مورد استفاده دست اندرکاران و مسئولین بیمه مرکزی و شورای عالی بیمه 2- مطرح کردن این موضوع و استفاده و مورد تحلیل و بررسی قرار دادن آن در شورای فقهی بیمه 3- ارائه تحقیق به پژوهشکده بیمه جهت استفاده از نظریات 4- و همچنین افزایش آگاهی اقشار مختلف جامعه نسبت به نوآوری ها و فعالیت های جدید بیمه ای علی الخصوص کسانی که در حوزه فقه و حقوق و اقتصاد اسلامی مشغول به تحصیل و تدریس هستند.

8-1 مراجع استفاده کننده از نتیجه پایان نامه

بیمه مرکزی - شورای عالی بیمه و شورای فقهی صنعت بیمه

9-1 روش انجام تحقیق

9-1-1 روش و ابزار گرد آوری اطلاعات :

روش گردآوری اطلاعات؛ روش اسنادی و کتابخانه ای است. و ابزار گردآوری هم مقالات علمی، کتب، گزارش های پژوهشی و سایر اسناد علمیه می باشد.

9-1-2 روش تجزیه و تحلیل داده ها :

برای اتخاذ تصمیم مناسب و یا نتیجه گیری اطلاعات جمع آوری شده، باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. روشی که در این تحقیق به کار گرفته خواهد شد روش تجزیه و تحلیل فقهی موضوع مورد نظر و تحلیل محتوا است. پژوهشگر با بررسی منابع فقهی و حقوقی نظریات و دیدگاه های صاحب نظران را مورد ارزیابی قرار داده و با بررسی دیدگاه ها درباره دلایل بازتوزیع مازاد، پاسخ سوالات مطرح شده در مسئله اصلی تحقیق را بررسی می نماید.

10-1 قلمرو تحقیق (زمانی ، مکانی ، موضوعی) :

موضوعی : قلمرو موضوعی مورد مطالعه، مساله باز توزیع مازاد صندوق تکافل می باشد که ابتدائاً موضوع تکافل را مورد بررسی قرار خواهیم داد و سپس مسئله اصلی که همان مبنای فقهی و قانونی بازتوزیع صندوق تکافل می باشد مورد بررسی قرار خواهد گرفت.